

L. FUNDA ŞENOL CANTEK
“Yaban”lar ve Yerliler

LAIKA FUNDA ŞENOL CANTEK 1970 Ankara doğumlu. A.Ü. İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'nden mezun olduktan sonra bir süre basın sektöründe çalıştı. Lisansüstü eğitimini Ankara Üniversitesi SBE, Gazetecilik Ana Bilim Dalı'nda tamamladı. 1994 yılında Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. 2010 yılından 2017 yılına kadar Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde görev yaptı. 2017'de 686 No'lu KHK ile ihraç edildi. Başlıca ilgi alanları, gazetecilik uygulamaları, iletişim sosyolojisi, kent sosyolojisi, basın tarihi, toplumsal cinsiyet ve sözlü tarih çalışmalarıdır. "Yabancılar ve Yerliler: Başkent Olma Sürecinde Ankara" adıyla basılan doktora tezinin ardından 2006 yılında, İletişim Yayınları'ndan "Sanki Viran Ankara" adlı derleme kitabı; 2014 yılında "Kenarın Kitabı: Arada Kalmak Çeperde Yaşamak" adlı derleme kitabı, 2017'de "İcad Edilmiş Şehir: Ankara" adlı derleme kitabı, 2017'de "Aynanın Önünde, Cımbızın Ucunda: Kuaför Kitabı" adlı derleme kitabı yayımlandı. Halen düzenli olarak gazetedüvar'da yazmaktadır.

funda.senol@gmail.com

İletişim Yayınları 949 • Memleket Kitapları 7

ISBN-13: 978-975-05-0186-9

© 2003 İletişim Yayıncılık A.Ş. / I. BASIM

1-4. Baskı 2003-2020, İstanbul

5. Baskı 2021, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Seda Mit

UYGULAMA Hasan Deniz

DÜZELTİ Serap Yeğen

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 45030

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11

Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadag, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

L. FUNDA ŞENOL CANTEK

“Yaban”lar ve Yerliler

Başkent Olma
Sürecinde Ankara

Julian Barnes'a
Flaubert'in Papađanı için...

Sting'e
Moon Over Bourbon Street için...

Oğuz Atay'a
yazdığı her satır için...

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
Kenti Okumak	11
Modern Ulus Devletin Mekânsal Stratejisi	17
Türkiye Cumhuriyeti'nin Uluslaşma ve	
Batılılaşma Serüvenine Genel Bakış	25
Ulusun "babası" ve "aşkın özne" olarak Mustafa Kemal.....	29
Bir "disiplin tekniği" olarak halk terbiyesi.....	33
Ulus devletin sembolü olarak başkent Ankara.....	38
Anadolu'da bir numune şehir.....	41
Yeni ulusal sembollerin mekânsal serüvenleri.....	45
Cumhuriyet'in Çocukluğu ve Pedagog Olarak Aydın	49
Ulusalcı edebiyatın ulus inşasındaki rolü.....	55
<i>Hâkimiyeti Milliye</i> gazetesinin ulus inşasındaki rolü.....	58
İstanbul'a Karşı Ankara	67
Ankara'nın Milli Mücadele merkezi ve başkent olarak	
seçilmesi ve payitahtın dışlanma süreci.....	67
Arzu nesnesi olarak İstanbul / Mahrumiyet bölgesi olarak Ankara.....	77
Sadakatın ödülü: Başkentlik.....	83
"Zoraki Ankaralılar"ın İstanbul hasreti ve vuslatı.....	87
Bozkır Kasabası Söylencesi ve Yenişehir'in İnşası	97
Taşra kasabası olarak Engürü.....	97
Fiziksel ve söylemsel inşa faaliyetleri.....	106
Yeni bir şehir idealine doğru.....	110

Yerliler ve “Dışarıklılar”	127
Ankara’da muhalefetin örgütlenmesi.....	132
Mustafa Kemal’in sofrası.....	135
Yeni Ankaralılar.....	142
“Yabanlar” ve yerli halk.....	145
Memurlar.....	153
Seçkinler cemaati.....	164
Cumhuriyet’in ikinci kuşağı.....	170
Atatürk’ün Gözleri	181
Gözetleyen / gözetlenen baba.....	186
Mustafa Kemal’in “evi” olarak Ankara.....	198
“Mustafa Kemal’in Ankara’sı”nda “ası” bir hayata doğru.....	201
Başöğretmen ve “tabukırcı” olarak Mustafa Kemal.....	208
Halk Terbiyesi ve Adab-ı Muâşeret	217
Asayişin bekçisi Vali Tandoğan.....	218
Halk terbiyesi seferberliği.....	224
“Halka Rağmen, Halk İçin...”.....	236
Medeniyet sembolü olarak şapka.....	245
Yerli halkın medeniyetle imtihanı.....	249
Eğlence Alışkanlıkları	261
Ankara Palas ve balolar.....	262
Karpiç ve diğerleri.....	278
Toplumsal hayatın değişen yüzünün sokağa yansımaları.....	283
Ankara’da Azınlıklar	293
Milliyetçiliğin yükselişi karşısında gayrimüslimlerin değişen konumları.....	296
Milli burjuvazi ideali ve gayrimüslimlerin dışlanma süreci.....	299
Gayrimüslimlerin Ankara’daki kültürel varlıkları.....	303
“Bozkır Kasabası” ve Başkentte Kadın Olmak	313
Cumhuriyet’in vitrininde “zoraki Ankaralı” kadınlar.....	318
Medeniyet göstergesi olarak kadın bedeni.....	321
Cumhuriyet’in eğitim ordusunda kadın neferler.....	328
Sonuç Yere	335
Ek: Sözlü Tarih Görüşmelerine Katılanlar Hakkında	343
Kaynakça.....	361

ÖNSÖZ

Bu çalışma, bir doktora tezi olmasına rağmen, tez hazırlama formatının dayattığı kuralların, yarattığı sıkıntıların ve bezginliklerin üstesinden gelme gücü veren bir heyecanla hazırlandı. İstanbul'a alternatif olması niyetiyle tasarlanmış, bunu başaramamasına karşın, yine de İstanbul'un gazabına uğramış bir şehrin, İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e uzanan hikâyesini, yazılı ve sözlü tanıklıklarla anlatmayı hedefledi. Hikâye anlatma sürecini heyecanlı kılan unsurlardan biri, çok sevilmiş, bağlanılmış ve küçük bir kızın saklı coğrafyasının patikalarını, köşe başlarını, ara sokaklarını oluşturmuş bir şehre duyulan minnettarlıktı. Bir diğeri ise, resmi tarih anlatısına alternatif yaratma ve sıradan insanı tarihe kazandırma fırsatı vermesiydi.

Böylelikle, ulus devletinin sembolü olarak başkent Ankara'nın, resmi söylemde ve halkın söyleminde nasıl inşa edildiğinin araştırıldığı bir çalışma ortaya çıktı. Resmi söylemde, Ankara'nın, hangi referanslarla, karşıtlıklarla konumlandırıldığı, erken Cumhuriyet döneminin resmi gazetesi sayılabilecek *Hâkimiyeti Milliye*'de yayımlanan, kurucu seçkinlere ait muhtelif yazılar; edebi kanona dahil hikâye ve romanlar ve döneme ilişkin yerli ve yabancı gözlemcilerin tanıklıklarından oluşan metinlerden analiz edildi. Halkın söyleminde Ankara imgesi ise, Cumhuriyet'in ço-

cukluk yıllarını, birer çocuk veya genç olarak başkentte yaşamış, şehrin fiziksel/söylemsel inşasına tanıklık etmiş/katkıda bulunmuş 24 kişiyle yapılan sözlü tarih görüşmeleri aracılığıyla analiz edildi. Kişisel ve kolektif kimliklerinin oluşması sürecinde, çevrelerinde süregiden hararetili ulus inşası faaliyetinden nasıl etkilendikleri saptanmaya çalışıldı. Elde edilen veriler, ulus inşasında toplum mühendisleri olarak rol alan kurucu seçkinlerin anlatıları ile karşılaştırıldı. İki farklı kesimin inşa sürecine yaklaşımlarındaki benzerlikler ve farklılıklar belirlendi. Çalışmanın en zor taraflarından biri, sözlü tarih görüşmelerine uygun yaşta, nitelikte ve gönüllü kişilere ulaşmaktı. Eş/dost tavsiyesiyle, aracılığıyla, umutsuzca başlanan görüşmeler, görüşülen bir kişinin diğeri önermesiyle kolaylaştı. Bu çalışmayı yaptığımı öğrenen birçok kişi, onlardan talepte bulunmadığım halde, bana yeni randevular ayarladılar. Her görüşme, bir yandan farklı dünyaların zenginliğini sunarken, diğer yandan da yakın tarihe ilişkin ortak referans noktalarını gösterdi. Çalışmayı tamamladığım günlerde, görüşme yaptığım kişilerden ikisinin artık hayatta olmadıklarını öğrendim. Bu üzücü haberin tesellisi, onların sıradan ama zengin kişisel hikâyelerinin kayda geçirilmiş olmasıydı.

Görüşmeye katılmayı kabul eden, onlara ulaşmamı ve konuşmamı sağlayan herkese teşekkür borçluyum. Teşekkür etmek istediğim başka kişiler de var: Doktora jürisinde beni yüreklendiren ve bu çalışmanın kitaba dönüşmesi gereğini vurgulayan danışmanım Halil Nalçaoğlu ve diğer jüri üyeleri Naci Bostancı, Murat Güvenir, Necmi Erdoğan, Ayşe İnal; yıllar süren literatür ve arşiv taraması sırasında bana kaynak bulma ve ulaştırmayı kendilerine iş edinen Nursen Güllüoğlu, Cem Güllüoğlu, Şahinde Canbaz Yavuz ve artık hayatta olmayan emsalsiz arkadaşım Sadi Konuralp; “kafama takılanlar”ı danıştığım ve hep tatmin edici yanıtlar aldığım Ümit Atabek ve Oğuz Işık; hiçbir kütüphanede insani muamele görmediğim bir dönemde, kibarlığı, bilgi birikimi ve yardımseverliğiyle işimi kolaylaştıran, Gazi Üniversitesi Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi’nin Kütüphane Müdürü Mehmet Toplu; son olarak varlığı ve desteği için Levent Cantek.

L. FUNDA ŞENOL CANTEK